

Water en bodem als fundament

Een toekomstbestendig Nederland in 2120

Economie en maatschappij zijn afhankelijk van ons klimaat, schone lucht, bodem en water. Bodem en water vormen letterlijk het fundament. De inmiddels breed gedragen conclusie is dat we het fundament weer leidend moeten laten zijn. Maar wat betekent dit in de praktijk en hoe ziet Nederland er dan uit?

Door: Tim van Hattum en Bertram de Rooij

Over de auteurs:

ir. Tim van Hattum (tim.vanhattum@wur.nl) is programmaleider Klimaat ir. Bertram de Rooij (bertram.derooij@wur.nl) is landschapsarchitect en senior onderzoeker Regionale Ontwikkeling en ruimtegebruik bij Wageningen Environmental Research (Wageningen University & Research). Beiden zijn auteur van het inmiddels veelbesproken toekomstperspectief Een natuurlijkere toekomst voor Nederland dat in 2019 is gepubliceerd.¹

Nederland staat voor de grote ruimtelijke opgave om zich aan te passen aan een veranderend klimaat en de gevolgen daarvan (droogte, hitte, overstroming, extreem weer). Tegelijkertijd zullen ook de transities naar duurzaamheid (energie, landbouw, wonen en biodiversiteit) vorm moeten krijgen voor een blijvend welvaarend, gezond en productief Nederland. Dat begint bij het fundament: bodem en water. Indien het bodem- en watersysteem leidend wordt voor de ruimtelijke inrichting van Nederland bepaalt dat waar en hoe we voedsel verbouwen, waar we en hoe we huizen bouwen, waar water en natuur volop de ruimte krijgen en hoe dat samengaat met een gezonde basis. Dat vraagt om een nieuw perspectief op de ruimtelijke inrichting van Nederland. Een ruimtelijke visie voor de lange termijn die juist de korte termijn opgaven in perspectief plaatst.

HET NATUURLIJK BASISSTEEEM ALS LEIDEND ONTWERP-PRINCIPE

In 2019 publiceerde Wageningen University & Research het toekomstperspectief Een natuurlijkere toekomst voor Nederland in 2120.¹ Het perspectief laat zien hoe ons land eruit kan zien als we het bodem- en watersysteem als fundament beschouwen voor ruimtelijke ontwikkelingen. Dit integrale beeld is tot stand gekomen door ontwerp onderzoek. Hierin staat de kracht van verbeelding centraal, gestoeld op een brede systemische kennisbasis en iteraties. Zelfs in een klein land als Nederland zijn de verschillen in de basis groot. Ons bodem- en watersysteem definieert de variatie in deelgebieden, van vruchtbare kleigronden, veenweidegebieden tot aan hoge- en lage zandgronden. Vergeet daarbij niet de zee die Nederland rijk is, met een even zozeer kenmerkende geologie. Niet alleen de effecten van een hogere zeespiegel op het land, zoals zoute kwel, worden meegenomen, ook het potentieel dat zeereaal kan bieden voor voedsel, energie en ecologie. De

systemische kenmerken staan aan de basis van de toekomstbeelden per deelgebied en de relaties en samenhang tussen deze gebieden. Relaties die vooral tot uitdrukking komen in en door datzelfde bodem- en watersysteem.

NEDERLAND IN 2120

Het resultaat is letterlijk op de kaart gezet (zie Kaart 3 op pagina 20): het schetst een Nederland waarin het natuurlijk systeem van water en bodem leidend is voor de ruimtelijke inrichting van ons land. Een Nederland dat oplicht door de unieke regionale diversiteit van ons bodem- en watersysteem. Een land met veel ruimte voor schoon water en natuur, regeneratieve landbouw, natte veenweidegebieden met natte teelten, twee keer zoveel bos en groene steden.

Op de vruchtbare kleigronden staat duurzame plantaardige voedselproductie centraal, in het rivierengebied krijgt water de ruimte en de hoge zandgronden worden een spons om water vast te houden voor periodes van droogte. Geschiktheid van de bodem en klimaatrisico's zijn sturend bij de woningbouwopgave. Bouwen op kwetsbare plekken behoort tot het verleden.

DE BOODSCHAP RESONEERT

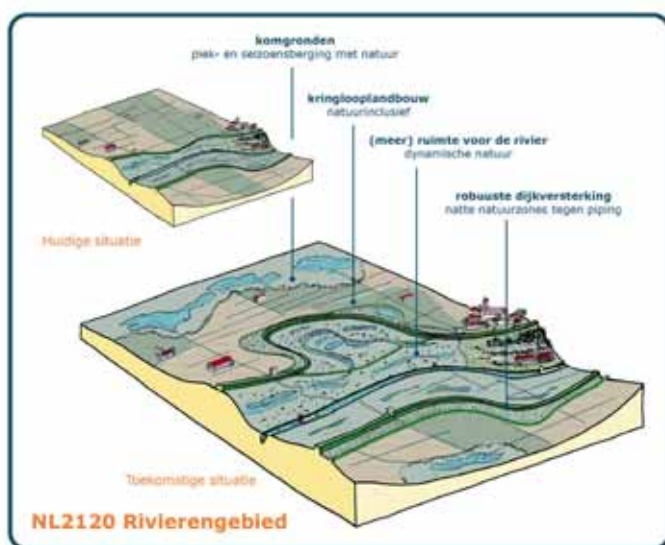
De Wageningse visie resoneert in diverse pleidooien voor een sturende rol van bodem en water. De Raad voor Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) stelt in 'De bodem bereikt'² duidelijk dat de

Alles begint bij een gezonde basis

grenzen bereikt zijn: de kwaliteit van de bodem holt achteruit. Een vitale bodem is echter cruciaal voor klimaatadaptatie én mitigatie, alsook de kwaliteit van de natuur en duurzaam gebruik. Het huidige gebruik put de bodem uit. Het credo 'functie volgt bodem' moet voorop staan. 'Op Waterbasis'³ van Deltares biedt een eerste leidraad hoe bodem en water kunnen sturen in ruimtelijke keuzes voor bijvoorbeeld woningbouw. De Deltacommissaris roept op om bij de bouwopgave nadrukkelijk rekening te houden met de geschiktheid van de bodem en het

FIGUUR 1: NEDERLAND NU (WUR, 2019).

FIGUREN 2A, B EN C: UITWERKING VAN TOEKOMSTBEELD NEDERLAND 2120 PER DEELGEBIED (KUST, RIVIEREN, ZANDGROND).

klimaat van de toekomst.⁴ Maar ook op het gebied van landbouw en circulaire economie wordt het been volop bijgehaald. Nederland zet nu al volop in op kringlooplandbouw en met de Green Deal en actieplannen zet ook de EU haar groene ambities neer, zoals 25% biologische landbouw in 2030. Deze ambities worden echt spannend als ze concreet vertaald worden naar de gebieden en het bijbehorend fundament.

DE TOEKOMST BEGINT VANDAAG

Nu het belang van een gezond natuurlijk systeem langzaam maar gemeengoed lijkt te worden, is het van groot belang de consequenties voor de ruimtelijke inrichting van Nederland verder uit te werken. Ons rapport¹ heeft de contouren geschetst, maar vraagt om nadere uitwerking en verdieping op (inter)nationale, regionale en lokale schaal. Dit betekent samen doorschetsen,

maar ook weten te vertalen in concrete handelingsperspectieven. Het College van Rijksadviseurs stelt in 'De 22e eeuw begint nu'⁵: 'Gemakkelijke antwoorden bestaan niet meer, harde keuzes zijn nodig.' Het is belangrijker dan ooit dat die boodschap landt in de praktijk. Die urgentie wordt onvoldoende gevoeld. Nog steeds worden er huizen gepland in gebieden waar dat vanuit het bodem- en watersysteem minder verstandig is -naar schatting 820.000 woningen. 'Business as usual' is niet meer houdbaar. De effecten van klimaatverandering hebben al impact en nopen om Nederland snel toekomstbestendig in te richten. Bij elke ruimtelijke ingreep en beslissing moet daarbij fundament het uitgangs-

'Functie volgt bodem' moet voorop gesteld worden

punt te zijn. Het is de hoogste tijd om de realiteit van vandaag en de toekomst van morgen beter te verbinden. Belijden en doen. Dat vraagt om nieuwe samenwerking tussen kennis, ontwerp en beleid en een nog scherper beeld over het bodem- en watersysteem en de effecten op korte en lange termijn. De toekomst begint immers vandaag!

REFERENTIES

1. WUR (2019). Een natuurlijke toekomst voor Nederland in 2120.
2. Raad voor de Leefomgeving (2019). De Bodem bereikt.
3. Deltares (2021). Op Waterbasis. Grenzen aan de maakbaarheid van ons water- en bodemsysteem.
4. Bakker (2020). Zonering biedt Landbouw Toekomstperspectief.
5. Deltacommissaris (2021). Briefadvies woningbouw en klimaatadaptatie.